

พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ :
การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน
Buddhism and Science :
An Analytic, Appreciative and Applicative Study

ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง Supachai Srisirung^๑
กิริติ บุญเจือ Prof. Kirti Bunchua^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ใช่หรือไม่” โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิภาษวิธี แล้วจึงนำเสนอการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล จนได้คำตอบพร้อมเหตุผลที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านปรัชญา ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วในสังคม อันเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกที่แตกต่างกัน การตีความว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ ๔ (สมัยใหม่) เพียงกระบวนทรรศน์เดียวเท่านั้น ยังมีการตีความแบบอื่นอีกที่บ่งชี้ว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามกระบวนทรรศน์ของผู้ตีความ ไม่ว่าจะเป็น โสยศาสตร์ กฎของธรรมชาติ หรือศาสนาเพื่อโลกหน้า สำหรับกระบวนทรรศน์ที่ ๕ (ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง) นำเสนอวิธีพิจารณาญาณ ๓ ความพระพุทธานุภาพและพระไตรปิฎกไว้อย่างครบถ้วนที่สุดในทุกระบบปรัชญาของทุกระบวนทรรศน์ ด้วยความไม่ยึดมั่น จึงยอมรับการตีความในทุกรูปแบบที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้แก่การดับทุกข์ได้จริงเป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญา เป็นความสุขแท้ตามความเป็นจริงในฐานะมนุษย์ที่ไม่ตายตัวและยังคงต้องพัฒนาอยู่เรื่อยไป จนกว่าจะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, วิทยาศาสตร์, ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

^๑สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Department of Philosophy and Ethics, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand.

^๒สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา Department of Philosophy and Ethics, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand.

Abstract

This research aimed to answer the question: “Is Buddhism just only science?” The researcher used philosophical approach with dialectic and discursive method hoping to result in the most creative and the best reasonable answer for philosophy. Buddhism is not just only science that was found out from the variety of Buddhism that has been already seen. Buddhism is science that was just only the 4th paradigm (modern) interpretation. There were other interpretations which indicated that Buddhism was not just science but could be anything such as superstition, the law of nature and the holy religion promising the life of the other world. The 5th paradigm (moderate postmodernism) presented a critical interpretation of Buddhism in any philosophical paradigms without attachment by accepting all interpretations that could be used to improve the quality of life which in Buddhism is the cessation of suffering in any steps of intellectual development until totally complete cessation of suffering.

Keywords: Buddhism, Science, Moderate Postmodernism

๑. บทนำ

ผู้วิจัยเป็นพุทธศาสนิกชนที่ได้รับ การปลูกฝังเรื่องการเข้าวัดทำบุญมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นได้รับการศึกษาต่อมาในสายวิทยาศาสตร์จนจบการศึกษา ถูกหล่อหลอมให้มีกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์อย่างเต็มตัว คือ จะยอมรับอะไรว่าจริง ต้องมีเหตุผล พิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์เท่านั้น

เมื่อจบการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยมีโอกาสได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาต่ออย่างเต็มรูปแบบทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ได้มีโอกาสค้นคว้า วิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พบว่ามีหนังสือมากมายซึ่งผู้แต่งก็มักจะเป็น

พุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และส่วนใหญ่มักสรุปไปในทิศทางเดียวกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยการนำ ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกมา เชื่อมโยงกันกับข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเหมือนกันหรือคล้ายตามกัน สนับสนุนกันและเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ซึ่งในความคิดของผู้วิจัยกลับเห็นไปในทิศทางตรงข้ามว่า พระพุทธศาสนานั้นอย่างไรเสียก็มีใช่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังไม่สามารถหาเหตุผลมาสนับสนุนหรือโต้แย้งความไม่เป็นหรือ ความเป็นวิทยาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ได้อย่างน่าพอใจ

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ เป็นงานวิจัยทางปรัชญา ด้วยวิธีทางวิธี (dialectic) ซึ่งเริ่มจากการตั้งคำถามว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ใช่หรือไม่?” และนำเสนอคำตอบสมมติฐานไว้ว่า พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ พร้อมเหตุผลประกอบ ซึ่งอาจมีผู้ไม่เห็นด้วย จึงนำเสนอข้อโต้แย้งพร้อมเหตุผลไว้ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งเชื่อมั่นว่าจะสามารถนำเสนอสรุปเป็นคำตอบสำหรับข้อโต้แย้งในประเด็นต่าง ๆ ทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ได้อย่างครบถ้วน สมเหตุสมผล และสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ในขณะที่วิจัยอยู่นี้

๒.การทบทวนวรรณกรรม

๑) กระบวนทรรศน์ปรัชญา เป็นปรัชญาพื้นฐานหรือความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์นี้เองที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินความคิดของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่ม รูปแบบปรัชญาพื้นฐานในใจมักเป็นแบบใดแบบหนึ่งใน ๕ รูปแบบนี้เสมอ^๓

๑.๑ กระบวนทรรศน์ดึกดำบรรพ์ เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ ทุกสิ่งล้วนขึ้นกับเบื่องบน เมื่อพบอะไรในชีวิต ก็จะเป็นความเป็นน้ำพระทัยของเบื่องบนทั้งสิ้น

๑.๒ กระบวนทรรศน์แบบโบราณ เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์และพยายามแสวงหากฎที่

ครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง การตีความจึงเน้นกฎทุกอย่าง การมีเหตุผลคือการมีกฎรองรับ แต่ละสำนักก็นำเสนอกฎของตน

๑.๓ กระบวนทรรศน์ยุคกลาง เชื่อว่าความสุขแท้อยู่โลกหน้า จึงยอมเสียสละทุกอย่างแม้กระทั่งความสุขในโลกนี้เพื่อพบกับความสุขที่สมบูรณ์กว่าในโลกหน้า ด้วยการปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนา

๑.๔ กระบวนทรรศน์นวยุค (สมัยใหม่) เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์ และเราสามารถรู้กฎเกณฑ์ของโลก แล้วจะทำให้โลกนี้เป็นสวรรค์สำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่ต้องหวังโลกหน้าได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

๑.๕ กระบวนทรรศน์หลังนวยุค (หลังสมัยใหม่) เห็นว่ากระบวนทรรศน์ที่ผ่านมาล้วนมีประโยชน์ แต่ที่เกิดปัญหาเพราะความยึดมั่นถือมั่น จึงวิเคราะห์ทุกอย่างและเลือกเอาส่วนที่เห็นว่าดีมีคุณค่ามาพัฒนาหาความเข้าใจใหม่ ๆ โดยไม่โจมตีลบล้างสิ่งที่ยังไม่เอามาใช้ ทั้งนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้มากที่สุด ผ่านการสร้างสรรค์ปรับตัว ร่วมมือและแสวงหารูปแบบการดำเนินชีวิตที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

๒) อภิปรัชญา ญาณปรัชญา และอรรถปริวรรต

อภิปรัชญาแสวงหาคำตอบเรื่องความเป็นจริง (reality) อะไรคือความเป็นจริงสุดท้ายเบื้องหลังสุดของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีคำตอบที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ว่าใครจะถือว่าตรงไหนคือความเป็นจริงของตน จึงเกิดความเชื่ออภิปรัชญาขึ้นหลายกระแสในแต่ละกระบวนทรรศน์ และถ้ามีกระบวนทรรศน์ที่ต่างกัน ย่อมต้องมีความเชื่ออภิปรัชญาที่ต่างกันออกไปได้

^๓กิริติ บุญเจือ, อรรถปริวรรต คูเวอร์กรรม ปรัชญาหลังนวยุค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

อีกมาก มาตรการตัดสินความจริงของแต่ละ กระบวนทรรศน์จึงย่อมต้องไม่ตรงกัน

กระบวนทรรศน์หลังนวยุค จึงไม่สนใจอภิปรัชญา (metaphysics) แบบเดิมที่มุ่งแสวงหาความเป็นจริงที่เป็นปฐมบท เพราะเมื่อถึงที่สุดแล้วก็ล้วนเป็นความเชื่อส่วนตัวที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นเพียงอภิเรื่องเล่าเรื่องหนึ่ง ๆ (metanarrative) เพื่ออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามความเชื่อของตนเท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังไม่สนใจความจริงวัตถุวิสัยใด ๆ เพราะความเป็นจริงนั้นเรามีอยู่แต่เราไม่รู้ ไม่ได้หมด และภาษานั้นสื่อได้แต่ความรู้แสวงวัตถุที่มีทั้งส่วนวัตถุวิสัยและอัตวิสัยปนกันอยู่ โดยไม่อาจรู้ได้ว่ามันถูกส่วนอัตวิสัยบิดเบือนไปแค่ไหน จึงคิดว่าไม่มีประโยชน์ที่จะสนใจเรื่องนี้ แต่หันมาสนใจใช้อรรถปริวรรตเป็นเครื่องมือตีความเพื่อแสวงหาความเป็นจริงใหม่ของ ความหมายของภาษาที่เป็นตัวบทและมีอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวัน โดยใช้วิจารณ์ญาณ วิเคราะห์ ความหมายของภาษา ประเมินค่าพร้อม ๆ ไปด้วย การเลือกแต่สิ่งที่ดีมีคุณค่ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าต่อไป

อรรถปริวรรตศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Hermeneutics) นำเสนอวิธีการการตีความไว้เป็นเครื่องมือแสวงหาความหมาย ๓ วิธี ได้แก่ (๑) ตีความตามเจตนาและบริบทของผู้แต่ง นำเสนอโดย Schleiermacher และ Wilhelm Dilthey (๒) ตีความตามตัวบท ซึ่งยังสามารถตีความต่อไปได้อีกหลายแง่ นำเสนอโดย Paul Ricoeur และ (๓) ตีความไปพร้อม ๆ กับการสร้างความหมายใหม่โดยผู้อ่านเอง นำเสนอโดย Hans Georg Gadamer

๓) พระพุทธศาสนา

บ่อเกิดของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้นมาจากคำสอนของพระโคตมพุทธเจ้าซึ่งได้รับการสืบทอดผ่านการสังคายนาสืบทอดกันมาในรูปคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนั้นบ่อเกิดของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งก็คือการสังคายนา^๕ นักวิจารณ์บางคนปฏิเสธการมีชีวิตจริงของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกจึงเป็นเพียงคำสอนของนักปราชญ์ ซึ่งประมวลขึ้นแล้วก็ยกให้เป็นของบุคคลสมมติ เรียกว่า พระพุทธเจ้า ความคิดสุดขั้วอีกทางหนึ่งคือ เชื่อด้วยศรัทธาว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างที่บ้านทักไว้ในพระไตรปิฎกทุกตัวอักษร มัชฌิมนิกายถือว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมชีพจริง ได้สั่งสอนจริงและคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ตามที่บรรดาสาวกจำได้และถ่ายทอดสืบทอดกันมา^๖ ซึ่งต้องการการตีความชาวพุทธพึงประเมินความจริงด้วยตนเองตามหลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตร

หลักกาลามสูตร ทั้ง ๑๐ ข้อ^๖ นั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำถึงท่าทีที่ควรมีต่อแหล่งความรู้ที่เป็น ความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ตามแนวตรรกะ ความรู้ที่ได้รับผ่านศรัทธาทั้งหลายว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อในทันที แต่ก็มีได้ทรงสอนให้ไม่เชื่ออะไรเลยเพียงแต่ให้รับเข้ามาไว้แล้วตรวจสอบด้วยตนเองก่อนว่า เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วเป็นกุศล เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริง ก็ถือว่าเป็นความจริงโดยไม่สนใจว่า

^๕ กิรติ บุญเจือ, ศาสนศาสตร์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๐.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

^๖ งบ. ทุก. ๒๐/๖๖/๖๖๐.

จะต้องตรงกับความเป็นจริงภายนอกหรือไม่แต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าตรัสถึงความเป็นจริงไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ตามรู้และสามารถปล่อยวางและดับทุกข์ได้ในชีวิตจริงได้แก่ หลักธรรมเรื่อง “อิทัปปัจจยตา”^๗ ที่กล่าวว่า สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยต่อกันไปตามสาเหตุและปัจจัย ซึ่งแสดงถึงความไม่มีต้นกำเนิดเต็มสุดของสิ่งทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก หลักไตรลักษณ์สอนว่า สิ่งทั้งปวงที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันนั้นมีลักษณะ ๓ ประการคือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา^๘

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์โบราณที่สืบทอดโดยการสาธยายจดจำกันมาตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน และมีการส่งคายนาดอกันมาอีกหลายครั้ง ด้วยวิธี मुखปาฐะ หรือการว่าปากเปล่า^๙ จนปี พ.ศ. ๔๓๓ จึงเริ่มมีการจารึกลงในใบลานที่ศรีลังกา และได้มีการคัดลอกต่อ ๆ กันไปเป็นอักษรหลายชาติ การถอดดักอักษรและคัดลอกต่อ ๆ ไปย่อมมีการคลาดเคลื่อนอย่างไม่มีทางเลี่ยง^{๑๐} เราจึงควรอ่านพระไตรปิฎกด้วย

^๗พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตา*, (กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา, ๒๕๔๕).

^๘วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาธรรม*: **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๔.

^๙พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๑.

^{๑๐}กิริติ บุญเจือ, *ศาสนศาสตร์เบื้องต้น*, หน้า ๑๒๕.

วิจารณ์ญาณ คือ วิเคราะห์ วิจัย และวิจารณ์ จึงจะได้ประโยชน์สมตามความมุ่งหมาย คือดับทุกข์ได้ อุปสรรคที่สำคัญในการศึกษาคัมภีร์ทางศาสนานั้นคือ การตีความคัมภีร์ซึ่งผู้อ่านก็จะตีความไปตามกระบวนทรรศน์ของตน คัมภีร์เดียวกันจึงถูกนำเสนอไปในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย แล้วแต่ว่าจะตีความกันไปอย่างไร

๔) วิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมแสวงหาความรู้วัตถุวิสัยผ่านการสังเกตธรรมชาติด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส โดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องใจเพราะไม่สามารถนำมาแสดงให้ประจักษ์ชัดได้ การสังเกตธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่พอที่จะก่อให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ ต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบหนึ่งที่เรียกว่า การอุปนัยผ่านการทดลองร่วมด้วย^{๑๑} วิทยาศาสตร์ถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากการค้นพบวิธีการวิทยาศาสตร์ (scientific method) โดย Sir Issac Newton ประกอบด้วย (๑) เริ่มจากการหาข้อมูลโดยประสบการณ์ผ่านการสังเกต (๒) ตั้งสมมติฐาน (๓) ทดสอบด้วยประสบการณ์มากขึ้นและกว้างขึ้น (๔) สรุปขึ้นเป็นกฎ (๕) ประยุกต์ใช้อธิบายทุกเรื่องที่อยากรู้จนพบข้อขัดแย้ง (๖) ปรับปรุงใหม่โดยเริ่มต้นจากข้อ ๑

นักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีวิทยาศาสตร์เพื่อแสวงหาความรู้และได้เครือข่ายความรู้นำมาประยุกต์ใช้ทั้งในทางให้ความสะดวกแก่ชีวิตและทำลายล้างชีวิตมนุษย์อย่างน่าพิศวง

^{๑๑}สมภาร พรหมทา, “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์” ใน *วารสารปัญญา*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๓): ๙๙.

นักวิทยาศาสตร์สังเกตและทดลองเพื่อทำการอุปนัยให้ได้กฎเป็นปมข่ายของความรู้ ครั้นได้กฎเป็นปมข่ายแล้วก็ใช้หลักตรรกวิทยาอนุมานและคณิตศาสตร์เป็นใยข่ายแสวงหากฎที่เสมือนปมข่ายอื่น ๆ ต่อไป เมื่อทดสอบแล้วก็นำไปประยุกต์ใช้ ประเมินผลเรื่อยไป ได้เป็นเครือข่ายความรู้ที่ประกอบด้วยปมและใยข่ายที่เชื่อว่าตรงกับความเป็นจริง

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงมีหลายระดับตามขั้นตอนของการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ได้แก่ (๑) สมมุติฐาน (Hypothesis) เป็นข้อความซึ่งสร้างขึ้นเพื่อคาดคะเนคำตอบล่วงหน้า ก่อนทำการทดลอง (๒) ข้อเท็จจริง (Fact) เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดเกิดขึ้นมาแล้วประจักษ์ชัด (๓) มโนทัศน์/แนวคิด (Concept) คือความคิดหลัก (Main idea) ที่มีต่อวัตถุ เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ (๔) หลักการ (Principle) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดจากกลุ่มของแนวคิดที่ ทุกคนเข้าใจตรงกัน (๕) กฎ (Law) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าถูกต้องโดยผ่านการทดลองแล้วได้ผลตรงกันทุกครั้งจนแน่ใจ (๖) ทฤษฎี (Theory) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการคาดคะเน (speculation) จากกฎที่มีอยู่แต่ก็สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้จริง

จากสถิติที่แล้วมาปรากฏว่า ผลสรุปของวิทยาศาสตร์มีความแม่นยำตรงมากกว่าผลสรุปของวิชาอื่น ๆ ทำให้เชื่อว่า หากปรับปรุงวิธีการให้รัดกุมมาก ๆ วิธีการวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นมาตรการตัดสินความ

จริงเท็จของความรู้ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง^{๑๒} เป็นเหตุให้ สำนักปฏิฐานนิยมใหม่ (neopositivism) ซึ่งมีกำเนิดมาจากชมรมเวียนนา (Vienna Circle) นำเสนอมาตรการตัดสินความจริงว่า ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ก็ยอมรับว่าเป็นจริงเรียกว่า ทฤษฎีพิสูจน์ว่าเป็นจริง (Theory of verification) ต่อมาภายหลัง Karl Popper พบว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะการพิสูจน์และทดลองนั้นยังมีจุดอ่อน ซึ่งอย่างไรเสียก็อาจผิดได้ จึงนำเสนอมาตรการปรับปรุงใหม่ เรียกว่า theory of falsification ยอมรับว่าวิธีการวิทยาศาสตร์นั้นให้ความจริงแต่มีข้อแม้ว่า ให้ถือว่าจริงไปก่อนตราบเท่าที่ยังไม่มีการพิสูจน์ได้ว่าเท็จ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยทางปรัชญา ได้แก่ วิชาวิธี (dialectic) โดยวิเคราะห์ วิจัย วิจารณ์ตามเหตุผลของทั้งสองฝ่ายแล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อย่างมีเหตุผล (discursive research) สรุปในลักษณะพหุนิยม (pluralistic) โดยตีความฐานข้อมูล (data) ตีความเอกสาร (document) และตีความสถิติเท่าที่จำเป็น

๔. ผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็อาจมีผู้คัดค้านว่า

^{๑๒} กิรติ บุญเจือ, วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๙๖.

พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ได้โดยอ้างเหตุผลว่า (๑) ความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่ได้ผ่านประสบการณ์ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ (๒) พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้เชื่ออะไรด้วยความงมงาย แต่ให้เชื่ออย่างมีเหตุผล มีการพิสูจน์ทดลองแล้วจึงเชื่อเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์และ (๓) ความจริงที่วิทยาศาสตร์ค้นพบเป็นความจริงเดียวกันกับที่นำเสนอโดยพระพุทธศาสนา กฎของพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงเป็นกฎวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นกฎที่มีความถูกต้อง ไม่เคยผิดพลาดเลย แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวก็ยังมีจุดอ่อนที่การเหมารวมว่าประสบการณ์นิยมคือวิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วไม่ใช่ และการพิสูจน์ทดลองทางพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นก็มีรายละเอียดรวมถึงเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์ทดลองที่ต่างกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นมีมูลทางอภิปรัชญาและญาณวิทยาที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้แสวงหาความรู้ตลอดจนความจริงที่ค้นพบและเกณฑ์ตัดสินความจริงจึงแตกต่างกันด้วย

ส่วนเหตุผลที่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์นั้น สามารถสังเกตได้โดยง่ายจากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ประจักษ์กันอยู่แล้วในสังคมนี้^{๓๓} ความหลากหลายดังกล่าวเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและ

พระไตรปิฎกได้ความหมายที่ต่างกันไป การตีความว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ ๔ เพียงกระบวนทรรศน์เดียวที่ต้องการให้พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ พบว่ายังมีการตีความโดยกระบวนทรรศน์อื่น ๆ อีกที่ทำให้พระพุทธศาสนาที่ปรากฏจริงนั้นไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์

เรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นผ่านการเป็นเรื่องเล่าปากมาาก่อน นับจากการสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือนเป็นต้นมา พระธรรมวินัยก็ถูกสืบทอดต่อ ๆ กันมาด้วยการท่องสวดพร้อมกัน (มุขปาฐะ) อยู่ประมาณ ๔๐๐ กว่าปี จึงเริ่มบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผ่านทางภาษามคธโดยเขียนไว้เป็นตัวบทครั้งแรกในใบลานด้วยอักษรสิงหล^{๓๔} แล้วสืบทอดเนื้อหาผ่านการสังคายนาต่อ ๆ กันมาโดยเหล่าสาวกอีก ๙ ครั้ง^{๓๕} เป็นเวลารวมถึงสองพันกว่าปี ถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากมายทั่วโลก การอ่านพระไตรปิฎกแล้วจะเข้าใจความหมายได้ ย่อมต้องผ่านการตีความตัวบทวิธีตีความจึงเป็นหนทางสู่ความเข้าใจและความกระจ่าง และเมื่อใช้วิธีที่เชื่อว่าดีที่สุดก็ถือได้ว่าจะได้ความจริงในเงื่อนไขของมนุษย์ (truth by human condition) ไม่ใช่ความจริงวัตถุวิสัยล้วน ๆ ไม่ใช่ความจริงอสมพัทธ์ และก็ไม่ใช่

^{๓๓} เบนจามิน มินส์ไพบูลย์ และคณะ, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๘.

^{๓๔} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^{๓๓} ภัทรพร สิริกาญจน,

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๙๙.

ความจริงอัตวิสัยล้วน ๆ ไม่ใช่ความจริงสัมพัทธ์เต็มที่ แต่เป็นความจริงกลาง ๆ อัตวิสัยผสมวัตถุวิสัย อัมพัทธ์ผสมสัมพัทธ์ เป็นความจริงพหุนิยม (pluralism) ที่ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันค้น ช่วยกันแสวงหา จากแง่มุมต่าง ๆ กัน มาร่วมวงแบ่งปันกัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งมนุษย์สามารถตีความได้ต่าง ๆ กันไป ดังนี้

๑) ตีความตามหลักวิชาการ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ นำเสนอโดย Friedrich Schleiermacher เสนอการตีความเป็น ๒ ระดับ^{๑๖} ได้แก่

ก) ระดั บ ไ ว ย า กร ณ์ (grammatical interpretation) หรือตีความตามตัวอักษรการอ่านพระไตรปิฎกทุกครั้งย่อมต้องการการแปลความซึ่งก็คือการตีความเสมอเพื่อให้เข้าใจความหมายที่ตัวบทต้องการสื่อ แต่ถึงจะตีความอย่างไรก็ต้องยอมรับว่าไม่มีทางที่จะเข้าถึงความหมายที่แท้จริงที่พระพุทธรองค์ทรงต้องการสื่อได้ร้อยเปอร์เซ็นต์แน่ ๆ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของภาษาเองที่ไม่สามารถสื่อถึงปรารถนาลึกซึ้งได้อย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งคนแต่ละคนก็ย่อมต้องตีความไปตามแบบฉบับความเข้าใจของตนเอง

ข) ระดั บ จิต วิ ท ย า (psychological interpretation) คือการเดาใจผู้แต่งโดยเดาจากการรู้เบื้องหลังและสภาพจิตใจของผู้แต่งขณะแต่งเรื่องนั้น ๆ ว่ามีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่ออะไร กับใครและใน

สถานการณ์ใด ทั้งนี้ต้องพิจารณาไปถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในยุคสมัยของผู้แต่งด้วย เพื่อให้สามารถเดาใจผู้แต่งขณะแต่งได้ใกล้เคียงที่สุด โดยใช้วิชาจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์ มาช่วย

Wilhelm Dilthey เสนอให้เน้นบริบท ได้แก่ ความหมายในกรอบฟ้าประวัติศาสตร์ (historical horizon) ทั้งของผู้แต่งและผู้อื่นในประวัติศาสตร์ยุคสมัยเดียวกันด้วย^{๑๗} แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยกันอยู่ว่าจะสามารถเดาใจผู้แต่งและเข้าถึงความหมายในกรอบฟ้าประวัติศาสตร์ของยุคสมัยที่ผ่านมาจนถึง สองพันกว่าปีได้จริงหรือไม่

๒) ตีความตามตัวบท (นำเสนอโดย Paul Ricoeur) เมื่อผู้แต่งเขียนตัวบทออกมาแล้ว ตัวบทก็เสมือนหนึ่งมีชีวิตขึ้นเอง มีความหมายในตัวเอง ตัวบทจึงมีความหมายอยู่ด้วยตัวของมันเอง ที่เกิดจากการพยายามสะสมกันมาตามยุคสมัย มีการบันทึกตีความต่อเนื่องกันมาตลอดประวัติศาสตร์จนมีอิทธิพลต่อความหมายของตัวบทมากกว่าจากที่ผู้แต่งต้องการสื่อเสียอีก เจตนาของผู้แต่งจึงไม่จำเป็นจนถึงกลับมีคนกล่าวว่า “ผู้แต่งตายเสียแล้ว”

๓) ตีความตามผู้อ่าน (นำเสนอโดย Hans Georg Gadamer) การตีความย่อมอยู่ที่ผู้อ่านแต่ละคน ที่มีแนวโน้มที่จะเอาจุดยืนของตนเองเสริมเข้าไป อยากจะให้มีความหมายตามที่ตนต้องการ และยังขึ้นกับเจตนาและ

^{๑๖} กิริติ บุญเจือ, **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**, (กรุงเทพฯ: ดวงกมล (๒๕๒๐), ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^{๑๗} Macey, D., **The Penguin Dictionary of critical Theory**, (England : Clays, 2001), p. 181.

ความสนใจในการอ่านของแต่ละคนอีกด้วย ผู้อ่านจึงสร้างความหมายใหม่ให้แก่ตัวบทเสมอ ทุกครั้งที่อ่าน ความหมายของตัวบทจึงอยู่ที่ตัวผู้อ่านว่าจะอ่านและตีความผ่านกระบวนการไหนดี ผู้อ่านจึงสามารถสร้างความหมายใหม่ ๆ ขึ้นได้อย่างไม่รู้จักจบ เพราะถือว่า ผู้อ่านเป็นผู้ร่วมแต่งหนังสือ (co-author) จึงมีสิทธิที่จะเข้าใจตัวบทได้มากกว่าและไกลกว่า หรือแม้กระทั่งลึกซึ้งกว่าผู้เขียนหลัก (main author) เสียอีก สามารถ วิเคราะห์ วิจัยและวิธานได้ดังนี้

กระบวนการที่ ๑ เชื่อว่าทุกอย่างขึ้นกับน้ำพระทัยเบื้องบน คนกลุ่มนี้อ่านพระไตรปิฎกเพื่อตีความออกมาเป็น พระประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัว วิจัยได้ว่ามองศาสนาเป็นคาถาอาคม เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อภินิหาร พระพุทธศาสนาในมุมมองของคนกระบวนการที่หนึ่งจึงเป็นดุจไสยศาสตร์ที่อาจมีประโยชน์ด้านการเสริมสร้างกำลังใจได้บ้างในคราวคับขันแต่ก็มีทุกข์โทษมากจากความงมงาย และถูกหลอกได้ง่าย

กระบวนการที่ ๒ อ่านพระไตรปิฎกเพื่อเข้าใจตามที่เขาสำนักของตนชี้แจง สำนักอื่นตีความผิดหมด สำนักของตนเท่านั้นที่จริง ผูกขาดเป็นเจ้าของนิพพานและกฎธรรมะที่สำนักตนตีความ เป็นการตีความแบบยึดมั่นถือมั่น ซึ่งกาลามสูตรห้ามไว้อย่างชัดเจน วิจัยได้ว่า มีทั้งคุณและโทษ อย่างไหนมากกว่ากันอยู่ที่ตัวบุคคลและคำสอนของสำนักว่าจะยึดมั่นรุนแรงขนาดไหน

กระบวนการที่ ๓ อ่านพระไตรปิฎกเพื่อหาเคล็ดลับและทางลัดเพื่อไปสวรรค์หรือนิพพาน ซึ่งต้องแข่งขันกันเสียสละความสุขและความสะดวกสบายในโลกนี้อย่าง

เอาเป็นเอาตาย วิจัยได้ว่า ให้คุณบางโอกาส เพราะคนพวกนี้ภายนอกดูเป็นคนเคร่งศาสนา แต่ภายในอาจจะโหดเหี้ยมอำมหิตร้ายแรง จึงอาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่นอย่างคาดไม่ถึงเมื่อใดก็ได้ จึงวิจัยว่ามีโทษแฝงอยู่ที่อาจจะระเบิดออกมาเป็นสงครามศาสนาเมื่อใดก็ได้

กระบวนการที่ ๔ เชื่อคณิตศาสตร์ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น จึงพยายามตีความพระไตรปิฎกให้เข้ากับวิทยาศาสตร์ให้จงได้เพื่อจะเชื่อคัมภีร์ตามตัวอักษรได้อย่างสบายใจ ถ้าทำไม่ได้ก็ถึงกับยอมเลิกเชื่อศาสนา วิจัยได้ว่ากระบวนการที่สี่นี้ดูเหมือนกับว่าทำดีแก่ศาสนาด้วยการยกย่องศาสนาขึ้นเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ผลกลับกลายเป็นการดึงศาสนาไปสู่ระดับวิทยาศาสตร์ซึ่งไม่น่าจะเป็นคุณแก่พระศาสนาและแก่ผู้นับถือศาสนา แต่การนับถือศาสนาด้วยเหตุผลวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้เข้าใจนรก/สวรรค์/นิพพานแบบวิทยาศาสตร์ก็ยังมีข้อติดอยู่บ้างคือทำให้ไม่สนใจในโลกหน้ามากนัก ทำให้ไม่มีสงครามศาสนา และไม่มีใครยอมตายเพื่อศาสนากันอีก

ถ้าเป็นกระบวนการที่ ๕ ก็คือการอ่านและวิเคราะห์ด้วยวิจารณ์ญาณว่าพระไตรปิฎกนั้นถูกเขียนขึ้นจากประสบการณ์ทางศาสนา ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาศาสนาซึ่งต้องใช้ “วิจารณ์ญาณ” โดยยอมรับ ข้อจำกัดของภาษาว่าไม่สามารถสื่อถึงปรมัตถสัจจะได้อย่างตรง ๆ ครบทุกด้าน และยอมรับในสมรรถภาพสร้างสรรค์ของปัญญามนุษย์ที่สามารถสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ขึ้นได้อย่างไม่รู้จักจบ จึงยอมรับการตีความภาษาศาสนาในทุกระดับขั้นของการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในทุกกระบวนการที่หนึ่งและทุกระดับ

ความหมาย ตั้งแต่ระดับผิวพื้นจนกระทั่งถึงระดับลึกที่สุด ว่า แต่ละระดับต่างก็มีความสำคัญ จึงควรจะรับรู้และเคารพกันและกัน และหาวิธีให้แต่ละระดับได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธียกระดับการพัฒนาในแต่ละระดับให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับสำนวนที่ใช้เขียนพระไตรปิฎก ก็ต้องยอมรับว่าเป็นสำนวนที่ส่งเสริมศรัทธาของศาสนิกเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายเพื่ออบรมศาสนิกให้ได้พัฒนาคุณภาพชีวิต ความจริงทางศาสนาจึงไม่ใช่ข้อเท็จจริง ไม่ใช่ความจริงวิทยาศาสตร์หรือความจริงประวัติศาสตร์ แต่คือความจริงที่สามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของศรัทธาได้จริง ความจริงทางศาสนาจะเป็นจริงได้ต้องอาศัยศรัทธารับเข้ามาสู่วิถีชีวิต จะสามารถเข้าถึงความจริงทางศาสนาได้ก็โดยผ่านศรัทธาที่มีต่อศาสนานั้น ๆ ความจริงทางศาสนาจึงขึ้นกับศรัทธา ถ้าศรัทธาเต็มร้อยก็จริงเต็มร้อย ศรัทธาเกินร้อยก็จริงเกินร้อย ผู้ไม่มีศรัทธาย่อมไม่สามารถตัดสินความจริงทางศาสนาได้ เพราะไม่สามารถเข้าถึงความหมายของภาษาศาสนาได้เหมือนผู้มีศรัทธา ความศรัทธานำไปสู่การปฏิบัติด้วยความทุ่มเทสุดตัว จึงจะเข้าใจถึงความหมายที่ลึกที่สุดที่ศาสดาเข้าถึงและยอมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของชีวิตของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งจะปรากฏผลออกมาจริงทั้งต่อโลกและชีวิต เป็นความเป็นจริงของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นจริงในตัวผู้ศรัทธา กระบวนธรรมที่ ๕ จึงอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างมีเป้าหมายชัดเจนคือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นหลักซึ่งมีระดับขั้นที่ไม่เท่ากัน แต่ทุกคนก็มีความสามารถที่จะพัฒนาขึ้นได้

เรื่อย ๆ ด้วยการปฏิบัติจนเข้าถึงความหมายของภาษาศาสนาในระดับลึกกว่า (deeper) จนถึงระดับลึกที่สุด (deepest) ที่ศาสดาเข้าถึง โดยในระหว่างการพัฒนาที่จะเข้าถึงความหมายในระดับลึกกว่าเรื่อยไปตามลำดับขั้นของการพัฒนาปัญญาของแต่ละคน จนกระทั่งดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

พระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามการตีความของศาสนิกว่าจะตีความด้วยวิธีและกระบวนการธรรมอันใด และเนื่องจากมนุษย์ในทุกกระบวนการธรรมนั้นยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองต่อได้เรื่อยไป จึงพร้อมที่จะสร้างสรรค์และแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ที่ประณีตและลึกซึ้งมากขึ้นต่อไปได้อีกไม่สิ้นสุด

๕. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ในอดีตที่ผ่านมา มีงานประพันธ์มากมายที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ซึ่งมักจะวิเคราะห์เฉพาะในกรอบกระบวนการธรรมของผู้ประพันธ์ ที่ส่วนใหญ่เป็นกระบวนการธรรมที่ ๑ ถึง ๔ ทำใ้ทำงานที่ได้ไม่ครอบคลุมและไม่สมบูรณ์ เช่น ถ้าผู้ประพันธ์ถือกระบวนการธรรมที่ ๓ อยู่ พวกเขาจะมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มตัว และมักจะนำเสนอว่า ความรู้/ความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นล้วนเป็นความจริงเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมาก่อนแล้ว และไม่ว่านักวิทยาศาสตร์จะค้นพบอะไรก็จะติดตันอยู่แค่ผลประโยชน์ในโลกนี้เท่านั้น ยังไปไม่ถึงความรู้สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนาที่นำพามนุษย์ไปสู่โลกหน้าที่ดีกว่าได้ ส่วนผู้ถือกระบวนการธรรมที่ ๔ ก็มักจะนำเสนอว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่มีเหตุผล

สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ทางด้านจิตใจ ส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ก็จะพยายามตีความให้สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ก็อาจถึงกับปฏิเสธข้อความนั้น ๆ ไปเลย โดยอ้างว่าเป็นข้อความเท็จเทียมที่ถูกเพิ่มเข้ามาภายหลัง ถ้าตัดออกได้ก็ควรตัดออกเสียเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของคัมภีร์เพราะมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับ การกระทำดังกล่าวจะเป็นการทำให้ศาสนาน่าเชื่อถือมากขึ้นหรือเป็นการทำลายพระศาสนาแก่น

จุดเด่นของงานวิจัยนี้ได้แก่ การใช้ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง มาเป็นกรอบการตีความนำเสนอการวิเคราะห์ ความหมาย พระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน ด้วยความไม่ยึดมั่น แต่มีหลักยึดเหนี่ยวที่ไม่ยึดติด ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ไม่ตายตัวและยังคงพัฒนาต่อไปได้อยู่เสมอเช่นกัน เมื่อใช้วิจารณ์ญาณ ทำให้ทราบว่าในที่สุดพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏจริงก็ย่อมขึ้นกับผู้รับรู้ ซึ่งตีความไปตามความสนใจ และกระบวนการอันเป็นเหตุผลสำคัญของความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่จริงในสังคมดังที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้วครบทั้ง ๕ กระบวนทรรศน์พร้อม ๆ กับการประเมินค่าทั้งข้อดี และข้อเสีย ของ การตีความพระพุทธศาสนาในทุกกระบวนทรรศน์

กระบวนทรรศน์ที่ ๕ ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ประเมินค่าพระศาสนาว่าศาสนิกควรตีความพระศาสนาให้ตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดามากที่สุดซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่า พระพุทธเจ้าท่านมี

ภาษาของท่าน บางครั้งพูดออกมาแต่คนเข้าใจไม่ถึง แม้ตัวคัมภีร์ที่สืบทอดต่อกันมาก็บันทึกเฉพาะคำพูดที่คนสมัยนั้นเข้าใจ ไม่ได้บันทึกคำพูดของศาสดาทั้งหมด ฉะนั้นหลักการตีความจึงต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและบุคคลอื่นในสังคมด้วย ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่การดับทุกข์ได้เป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญาของแต่ละคนจนกระทั่งดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เมื่อตีความเช่นนี้ เชื่อว่าน่าจะตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดาและวิญญูชนย่อมสรรเสริญและไม่ตีเตียนอย่างแน่นอน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย ได้แก่ การแสดงให้เห็นถึงความจริงที่ปรากฏในการรับรู้ของคนในโลกนั้นมีความแตกต่างกัน แม้จะรับรู้ความเป็นจริงเดียวกัน ทั้งอภิปรัชญาและญาณปรัชญาก็ยังแตกต่างกันได้ ซึ่งก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าของใครจริงของใครเท็จ จึงควรยอมรับถึงความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาว่ามีอยู่จริง พร้อมวิจักษ์ทั้งข้อดีและข้อเสียของการตีความในทุกกระบวนทรรศน์อย่างตรงไปตรงมา แล้วนำเสนอทางออกด้วยกระบวนทรรศน์ที่ ๕ ผ่านปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง กล่าวคือให้ย้อนอ่านเนื้อหาเดิมใหม่หมดและวิเคราะห์ด้วยวิจารณ์ญาณว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นเรื่องเล่าที่ถูกเขียนขึ้นในหลายรูปแบบวรรณกรรม มีทั้งส่วนที่เป็นตำนาน เป็นประวัติศาสตร์ เป็นนิทาน เป็นบทสนทนา เป็นชีวประวัติ เรื่องลึกลับ และประสบการณ์ทางศาสนา ฯลฯ ความจริงทางศาสนานั้นมิใช่ความจริงที่ต้องมีข้อเท็จจริงรองรับเหมือนความจริงทางประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ แต่กลับมีเนื้อหาที่หลากหลายซ้อนทับกันอยู่ การตีความ

จึงต้องตีความตามรูปแบบวรรณกรรมตามบริบทของแต่ละตอน แต่ละเรื่องไปอย่างไรก็ตาม สำนักวรรณกรรมที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ คำบรรยายผ่านภาษาศาสนาที่ต้องใช้ “วิจารณ์ญาณ” เป็นอย่างมากในการตีความ โดยยอมรับข้อจำกัดของภาษาสามัญว่าไม่สามารถสื่อถึงปรมาตมได้โดยตรง ๆ ครบทุกด้าน และยอมรับในสมรรถภาพสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สามารถสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ได้อย่างไม่รู้จบ จึงยอมรับการตีความภาษาศาสนาในทุกระดับขั้นของการพัฒนา

ปัญญาของมนุษย์ในทุกกระบวนการตรรกะและทุกระดับความหมาย ตั้งแต่ระดับผิวพื้นจนกระทั่งถึง ลึกที่สุด ว่าแต่ละระดับต่างก็มีความสำคัญ จึงควรจะรับรู้และเคารพกันและกัน ไม่ยึดมั่น แต่ในความหมายของตน แต่หาวิธีให้แต่ละระดับได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็หาวิธียกระดับการพัฒนาในแต่ละระดับให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. **วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- _____. **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.
- _____. **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมล (๒๕๒๐), ๒๕๔๕.
- _____. **อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรม ปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สมภาร พรหมทา, อติศักดิ์ ทองบุญ, พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, พระสุธีวรารักษ์, วาสิญา ภวภูตานนท์ ฌมหาสารคาม. **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **อทิปปัจจยตา**. กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติมช่วงที่ ๑)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.
- ภัทรพร สิริกาญจน. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมภาร พรหมทา. “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”. ในวารสารปัญญา.ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๓): ๙๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.**พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.**พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์ และแหล่งค้นพุทธศาสน์ ฉบับคอมพิวเตอร์ (BUDSIR VI for Windows).**CD-ROM, ๒๕๕๐.

Macey, D.**The Penguin Dictionary of critical Theory**. England : Clays, 2001

